

CHET TILLARINI O'QITISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i01.019>

Fotima Toshpulatova
Orcid: 0000-0002-7278-003X
toshpulatova.fotima@gmail.com
Toshkent amaliy fanlar universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada chet tillarini o'qitish jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari, didaktik afzalliklari hamda ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqotda raqamli ta'lim resurslari, multimedia vositalari, interaktiv platformalar va onlayn ta'lim muhitlarining o'quvchilarda lingvistik, kommunikativ hamda madaniyatlararo kompetensiyalarni shakllantirishdagi roli ochib berilgan. Shuningdek, axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali ta'lim jarayonini individuallashtirish, mustaqil ta'limni qo'llab-quvvatlash va o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, multimedia vositalari, interaktiv platformalar, masofaviy ta'lim, kommunikativ kompetensiya, lingvistik kompetensiya, mustaqil ta'lim

PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES OF USING INFORMATION TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Fotima Toshpulatova
ORCID: 0000-0002-7278-003X
toshpulatova.fotima@gmail.com
Tashkent University of Applied Sciences

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the pedagogical opportunities of using information technologies in the process of foreign language teaching, their didactic advantages, and their role in enhancing educational effectiveness. The study reveals the significance of digital educational resources, multimedia tools, interactive platforms, and online learning environments in developing learners' linguistic, communicative, and intercultural competences. In addition, the possibilities of individualizing the learning process, supporting

independent learning, and increasing students' motivation through the use of information technologies are highlighted.

Keywords: digital education, multimedia tools, interactive platforms, distance learning, communicative competence, linguistic competence, independent learning

Kirish

Bugungi globallashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida chet tillarini bilish shaxsning ijtimoiy moslashuvi, kasbiy raqobatbardoshligi hamda madaniyatlararo muloqotga kirishishida muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri - ta'lim jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish, o'quvchilarning intellektual salohiyati va kommunikativ faolligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik mexanizmlarni joriy etishdan iboratdir. Ayniqsa, chet tillarini o'qitish jarayonida an'anaviy usullar bilan cheklanib qolish bugungi ta'lim ehtiyojlariga to'liq javob bera olmaydi, bu esa axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga keng joriy etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Axborot texnologiyalari chet tillarini o'qitishda ta'lim mazmunini boyitish, dars jarayonini vizual va interaktiv shaklda tashkil etish, o'quvchilarning tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish kabi nutq faoliyati turlarini kompleks rivojlantirish imkonini beradi. Multimedia vositalari, elektron darsliklar, virtual mashqlar, mobil ilovalar hamda onlayn ta'lim platformalari yordamida til o'rganish jarayoni real kommunikativ vaziyatlarga yaqinlashtiriladi. Bu esa o'quvchilarda chet tiliga nisbatan qiziqish va ichki motivatsiyaning ortishiga, bilimlarni mustaqil egallashga bo'lgan ehtiyojning shakllanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, axborot texnologiyalaridan foydalanish chet tillarini o'qitishda ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensial yondashuv asosida tashkil etish imkonini yaratadi. Har bir o'quvchining bilim darajasi, qobiliyati va o'rganish sur'atini hisobga olgan holda moslashtirilgan raqamli resurslardan foydalanish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Masofaviy ta'lim elementlarining joriy etilishi esa o'quvchilarning vaqt va makondan mustaqil holda bilim olishiga, o'z-o'zini nazorat qilish va refleksiya ko'nikmalarini rivojlantirishga zamin yaratadi.

Bundan tashqari, axborot texnologiyalari chet tillarini o'qituvchi pedagogning kasbiy faoliyatida ham muhim o'rin tutadi. Zamonaviy o'qituvchi nafaqat lingvistik bilimlarga, balki raqamli kompetensiyalarga, interaktiv ta'lim muhitini loyihalash va boshqarish ko'nikmalariga ham ega bo'lishi lozim. Shu nuqtai nazardan, chet tillarini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini ilmiy asosda o'rganish, ularning samaradorligini aniqlash va amaliyotga tatbiq etish dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Adabiyotlar tahlili

Chet tillarini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish masalasi so'nggi yillarda pedagogika, lingvodidaktika va ta'lim texnologiyalari sohasida keng muhokama qilinayotgan dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda ushbu masala, asosan, ta'limni raqamlashtirish, kommunikativ yondashuvni takomillashtirish hamda o'quvchilarda funksional savodxonlikni rivojlantirish bilan uzviy bog'liq holda yoritilgan.

Xorijiy olimlar tadqiqotlari

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda chet tillarini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish masalasi, asosan, CALL (Computer-Assisted Language Learning) konsepsiyasi doirasida o'rganilgan. Mazkur yo'nalishda yetakchi tadqiqotchilardan biri M. Warschauer bo'lib, u axborot texnologiyalarining til o'rganishdagi kommunikativ va ijtimoiy imkoniyatlarini asoslab bergan. Olimning ta'kidlashicha, raqamli muhit til o'rganishda faqat texnik vosita emas, balki ijtimoiy-madaniy muloqot maydonidir [11].

Shuningdek, D. Nunan [10] va J. Richards [9] o'z tadqiqotlarida texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni kommunikativ yondashuvni kuchaytirishini, o'quvchilarning autentik nutqiy vaziyatlarda faol ishtirokini ta'minlashini qayd etadilar. Ularning fikricha, multimedia va onlayn platformalar til kompetensiyalarini kompleks rivojlantirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi.

H. Dudeney va G. Motteram raqamli texnologiyalarning til o'qitish metodikasiga integratsiyasi masalasini tahlil qilib, o'qituvchining raqamli kompetensiyasi ta'lim samaradorligining asosiy omillaridan biri ekanligini ilmiy asosda isbotlaydi [8].

MDH (Rossiya va boshqa mamlakatlar) olimlari ishlari

MDH mamlakatlari olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda chet tillarini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish masalasi ko'proq metodik va didaktik jihatdan yoritilgan. Jumladan, E. S. Polat masofaviy ta'lim texnologiyalarining til o'qitishdagi imkoniyatlarini tadqiq etib, internet-resurslar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning mustaqil ta'lim kompetensiyasini rivojlantirishini ta'kidlaydi [6].

I. L. Bim [5] va G. V. Rogova [7] chet tillarini o'qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash metodikasini ishlab chiqib, ularni darsning barcha bosqichlariga integratsiyalash zarurligini asoslab bergan. Ularning ishlarida elektron darsliklar, interaktiv mashqlar va test tizimlarining didaktik funksiyalari batafsil tahlil qilingan.

O'zbekiston olimlari tadqiqotlari

O'zbekiston pedagog olimlari tomonidan chet tillarini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish masalasi milliy ta'lim tizimi va kompetensiyaviy yondashuv asosida o'rganilgan. Jumladan, N. Sayidahmedov[2] va B. Xodjayev[3] o'z

tadqiqotlarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, axborot texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi innovatsion imkoniyatlarini yoritib bergan.

M. To'xtaxodjayeve[4] va Sh. Abdullayeve[1] chet tillarini o'qitishda raqamli resurslardan foydalanish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim pedagogik omil ekanligini ta'kidlab, o'qituvchining axborot-kommunikatsion kompetensiyasiga alohida urg'u beradilar.

Shuningdek, respublika miqyosida olib borilgan ilmiy izlanishlarda axborot texnologiyalarini qo'llash orqali ta'lim jarayonini individuallashtirish, o'quv motivatsiyasini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilash masalalari keng yoritilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, chet tillarini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha yetarli ilmiy tadqiqotlar mavjud bo'lsa-da, ularning aksariyati alohida vositalar yoki metodlar doirasida o'rganilgan. Pedagogik imkoniyatlarni tizimli yondashuv asosida kompleks tahlil qilish, axborot texnologiyalarini chet tillarini o'qitish jarayoniga samarali integratsiyalash mexanizmlarini ishlab chiqish masalalari hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Shu bois mazkur maqolada mavjud ilmiy qarashlarni umumlashtirish va ularni zamonaviy ta'lim talablari asosida qayta talqin qilish zarurati yuzaga keladi.

Muhokama.

Chet tillarini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish masalasi, avvalo, ta'limning maqsadi va natijalariga bo'lgan zamonaviy talablar bilan izohlanadi. Bugungi ta'lim jarayonida chet tilini o'rganish faqat grammatik qoidalarini yodlash yoki lug'at boyligini oshirish bilangina chegaralanmaydi; u o'quvchini real hayotiy muloqotga tayyorlash, madaniyatlararo aloqa kompetensiyasini shakllantirish, axborotni izlash, tanlash va tanqidiy baholash ko'nikmalarini rivojlantirish kabi kompleks vazifalarni qamrab oladi. Shu nuqtai nazardan, axborot texnologiyalari til o'qitish metodikasini yangilash, o'quv jarayonini shaxsga yo'naltirish va natijadorlikni oshirishda kuchli pedagogik resurs sifatida namoyon bo'ladi.

Eng avvalo, axborot texnologiyalari ta'lim mazmunini "jonlantiradi", ya'ni til o'rganish jarayonini abstrakt tushunchalar doirasidan chiqarib, ko'rgazmali, eshitiladigan va amaliy faoliyatga yo'naltirilgan holga keltiradi. Masalan, multimedia materiallari orqali o'quvchi nafaqat so'zning tarjimasini, balki uning talaffuzi, intonatsiyasi, kontekstdagi qo'llanishi, madaniy ma'nosi va kommunikativ vaziyatdagi "tonini" ham his qila boshlaydi. Tilning tabiiy muhitini to'liq yaratish imkonsiz bo'lgan sharoitlarda audio-video kontent, virtual suhbatlar, interaktiv topshiriqlar o'sha tabiiy muhitning muqobil pedagogik modelini taklif etadi. Bu esa tilni o'rganishda "til hissi"ning shakllanishiga, fonetik eshituvning rivojlanishiga hamda nutqiy to'siqlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, raqamli texnologiyalar chet tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvni amaliy jihatdan kuchaytiradi. An'anaviy darslarda muloqot ko'pincha

sinf ichidagi "sun'iy" dialoglar bilan cheklanib qoladi. Axborot texnologiyalari esa muloqotning turli formatlarini (chat, forum, audio xabar, video muloqot, onlayn taqdimot) ta'lim jarayoniga olib kirib, o'quvchini turli kommunikativ rollar va vaziyatlarda sinab ko'rishga undaydi. O'quvchi o'z fikrini yozma va og'zaki shaklda ifodalash, suhbatdoshning fikriga munosabat bildirish, savol-javobni tizimli olib borish, bahs yuritish, dalil keltirish kabi nutqiy strategiyalarni texnologik muhitda takror-takror mashq qiladi. Natijada til o'rganish "mashq bajarish"dan "muloqot qilish" faoliyatiga aylanadi.

Uchinchidan, axborot texnologiyalarining eng muhim pedagogik imkoniyatlaridan biri - ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensiashtirishdir. Bir sinfda o'quvchilar tilni o'zlashtirish sur'ati, qiziqishi, nutqiy tayyorgarligi va psixologik xususiyatlari bo'yicha turlicha bo'ladi. Raqamli platformalar va elektron resurslar esa o'qituvchiga turli darajadagi topshiriqlarni taqdim etish, moslashtirilgan mashqlarni tanlash, adaptiv testlar orqali o'quvchining bo'shliqlarini aniqlash hamda individual o'quv trayektoriyasini shakllantirish imkonini beradi. Bunda o'quvchi o'z darajasi va ehtiyojiga mos material bilan ishlaydi, bu esa "muvaffaqiyat hissi"ni kuchaytirib, ichki motivatsiyani barqarorlashtiradi.

To'rtinchidan, axborot texnologiyalari chet tillarini o'qitishda mustaqil ta'limni tizimli qo'llab-quvvatlaydi. Zamonaviy ta'limda o'quvchining faolligi, o'z-o'zini boshqarishi va o'z-o'zini baholashi muhim omil sifatida qaraladi. Raqamli ta'lim muhitida o'quvchi darsdan tashqari vaqtda ham audio matnlarni tinglash, so'z boyligini mustahkamlash, interaktiv lug'atlar bilan ishlash, video darslar ko'rish, mini-loyihalar yaratish orqali o'z bilimni chuqurlashtiradi. Muhimi, platformalardagi monitoring va qayta aloqa tizimlari o'quvchiga xatolarini ko'rish, o'z natijasini tahlil qilish, keyingi qadamlarini rejalashtirish imkonini beradi. Bu esa refleksiv ko'nikmalarni - ya'ni "o'qishni o'rganish" kompetensiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Beshinchidan, raqamli vositalar baholash jarayonini ham zamonaviylashtiradi. An'anaviy nazoratda ko'pincha yakuniy natija (to'g'ri-noto'g'ri) baholansa, elektron testlar, onlayn topshiriqlar, portfoliolar va loyihalar o'quvchining o'sish dinamikasini ko'rsatadi. Formativ baholash elementlarining kuchayishi o'quvchining o'z ustida ishlashini rag'batlantiradi, o'qituvchiga esa ta'lim jarayonini tezkor tahlil qilish va korreksiya kiritish imkonini beradi. Bundan tashqari, raqamli muhitda baholashning shaffofligi va ob'ektivligi nisbatan yuqori bo'lib, bu o'quvchi-o'qituvchi munosabatida ishonchning ortishiga olib keladi.

Biroq muhokama jarayonida axborot texnologiyalarini chet tilini o'qitishda qo'llash faqat afzalliklar bilan cheklanmasligini ham ko'rsatish muhim. Birinchidan, texnologiya maqsad emas - u didaktik maqsadga xizmat qiluvchi vositadir. Agar raqamli vosita metodik jihatdan asoslanmagan holda qo'llansa, dars "tomosha"ga aylanib qolishi, o'quvchi esa passiv iste'molchiga aylanishi mumkin. Ikkinchidan,

sifatli raqamli kontent tanlash masalasi dolzarb: autentik materiallarning murakkabligi, yosh va daraja mosligi, madaniy kontekstning to'g'ri berilishi didaktik jihatdan puxta tahlil qilinishi lozim. Uchinchidan, internet va gadjetlardan foydalanishda chalg'ituvchi omillar, axborotning ishonchliligi, akademik halollik kabi masalalar ham pedagogik nazoratni talab qiladi.

Shu sababli axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari alohida e'tibor markazida bo'lishi zarur: (1) aniq maqsadli rejalashtirish (har bir raqamli faoliyatning didaktik vazifasi belgilanishi), (2) metodik integratsiya (texnologiya darsning strukturasiga tabiiy singdirilishi), (3) o'qituvchining raqamli va metodik kompetensiyasi (kontent yaratish, tanlash, baholash, onlayn muloqotni boshqarish), (4) texnik va tashkiliy ta'minot (internet tezligi, qurilmalar, xavfsiz platformalar), (5) o'quvchining raqamli savodxonligi va mas'uliyatli foydalanish madaniyati. Aynan mana shu shartlar mavjud bo'lgan taqdirda texnologiya chet tilini o'qitish jarayonida haqiqiy pedagogik imkoniyatga aylanadi.

Xulosa.

Umuman olganda, axborot texnologiyalari chet tillarini o'qitishda til muhitini modellashtirish, muloqotni faollashtirish, individuallashtirish, mustaqil ta'limni qo'llab-quvvatlash va baholash jarayonini takomillashtirish orqali ta'lim samaradorligini oshiradi. Biroq uning natijadorligi texnologiyaning o'ziga emas, balki pedagogning metodik mahorati, didaktik rejalashtirish, ta'lim muhitining sifatli tashkil etilishi va o'quvchining faol subyekt sifatidagi ishtirokiga bevosita bog'liqdir. Shu ma'noda, chet tillarini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish masalasi "qaysi vosita?" degan savoldangina iborat emas, balki "qanday pedagogik model va qanday ta'lim strategiyasi?" degan kengroq ilmiy-amaliy muammo sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva Sh. Chet tillarini o'qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish metodikasi. - Toshkent: O'qituvchi, 2021. - 168 b.
2. Sayidahmedov N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: Fan, 2018. - 256 b.
3. To'xtaxodjayeva M. Chet tillarini o'qitish metodikasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2020. - 224 b.
4. Xodjayev B. Innovatsion ta'lim texnologiyalari asoslari. - Toshkent: Akademnashr, 2019. - 190 b.
5. Бим И. Л. Теория и практика обучения иностранным языкам. - М.: Просвещение, 2008. - 320 с.
6. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. - М.: Академия, 2010. - 272 с.

7. Рогова Г. В., Рабинович Ф. М. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. - М.: Просвещение, 2012. - 287 с.
8. Dudeney G., Motteram G. The Internet and the Language Classroom. - Cambridge: Cambridge University Press, 2013. - 256 p.
9. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. - Cambridge: Cambridge University Press, 2014. - 410 p.
10. Nunan D. Language Teaching Methodology: A Textbook for Teachers. - London: Prentice Hall, 2004. - 240 p.
11. Warschauer M. Computer-Assisted Language Learning. - Oxford: Oxford University Press, 2000. - 220 p.